

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF GENDER EQUALITY IN THE
RENEWING UZBEKISTAN**

Sidiqov Sardorbek Zafarjon o'g'li

Namangan davlat universiteti, pedagogika psixologiya fakulteti, amaliy
psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya:

Maqolada O'zbekiston Respublikasida ayollar haq-huquqlarini himoya qilish va uni jamiyat hayotida tutgan rolini oshirish masalasida fikr yuritilgan. Bundan tashqari ayollarga nisbatan diskriminatsiya, tahqirlash, zo'rlash kabi muammolar asosiy o'ringa qo'yilgan.

Kalit so'zlar: diskriminatsiya, gender, xavfsizlik, ombudsman, konvensiya.

Аннотация: В статье рассматриваются права женщин в Республике Узбекистан мнение по вопросу охраны и повышение ее роли в жизни общества проводится. Кроме того дискриминация женщин унижение изнасилование такие проблемы

Ключевые слова: дискриминация, пол, безопасность, омбудсман, конвенция.

Abstract:

In the article, the rights of women in the Republic of Uzbekistan opinion on the issue of protection and increasing its role in the life of society held. In addition, discrimination against women, humiliation, rape problems such as.

Keywords: discrimination, gender, security, ombudsman, convention.

Ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, barqaror taraqqiyot jarayonini tezlashtirish nihoyatda muhim tamoyildir. Ayollar va qizlarga qarshi barcha turdagi kamsitishlarni yo'q qilish nafaqat inson huquqlarini himoya qilish nuqtai nazaridan muhim, balki boshqa sohalar rivojlanishiga ta'sir etuvchi kuchli omillardan biridir. Dunyo rivojining hozirgi davrida inson taraqqiyoti,

uning huquq va erkinliklari, ijtimoiy adolat va inson xavfsizligini ta'minlash borasidagi jarayonlar uchun ayollar va erkaklarning jamiyat hayotining barcha jabhalaridagi tengligini amalda ta'minlash masalalari ustuvor vazifalarning biriga aylanmoqda. Shu maqsadda nafaqat respublikamizda balki butun dunyoda ushbu masala aktual bo'lib qolmoqda.

Ayollar va erkaklar huquqlari tengligi mamlakatimizning Asosiy qonuni - O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan, uning 18-moddasida qayd etilganidek, «O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'iy nazar, qonun oldida tengdirlar». Prezidentimiz ta'kidlaganidek, ayolning nafosati va nazokati, vafo va sadoqati, aql-zakovati va fidoyiligi asrlar mobaynida yer yuzida hayot abadiyligiga asos bo'lib keladi. Shu bois, ayolni e'zozlash, ayolga ehtirom ko'rsatish xalqimizga xos olijanob qadriyat hisoblanadi. Ayniqsa, yurtimizda aziz ayollarning sog'lom zurriyod, barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishdagi o'rni va xizmatini munosib qadrlash, ularga eng yaxshi sharoitlarni yaratib berish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Bu boradagi islohotlarga hamohang tarzda Senatda Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasining tashkil etilgani esa mazkur yo'nalishda parlamentning roli kuchayib borayotganidan dalolatdir. Qayd etish lozimki, yurtimizda xotin-qizlar va gender tenglik masalalariga alohida ahamiyat berilayotgani bir qator muhim omillar bilan bog'liq. Xususan, mamlakatimiz aholisining qariyb yarmini xotin-qizlar tashkil etadi. Aniqroq aytganda, iqtisodiy faol aholi tarkibida ayollar ulushi 46 foizdan oshadi. Jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish kabi sohalarda mehnat qilayotgan xodimlarning har 10 nafaridan 7 nafari ayoldir. Biroq Oliy Majlis palatalarida, xalq deputatlari mahalliy Kengashlarida, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarida rahbarlik va vakillik lavozimlarida faoliyat olib borayotgan xotin-qizlarimiz kamchilikni tashkil etayotgani ham sir emas. Xalqaro hamjamiyatda keng foydalaniladigan "gender tenglik" tushunchasi – erkaklar hamda ayollar davlat va jamiyat hayotning barcha sohalari, jumladan, boshqaruv, qarorlar qabul qilish va xavfsizlik sektorida tenglik asosida ishtirok eta olishini nazarda tutadi. To'g'ri, mamlakatimizda xotin-qizlar va erkaklar

tengligi mustahkam huquqiy asosga ega. Konstitutsiyamizda ularning teng huquqli ekanliklari kafolatlangan. Mehnat qonunchiligida ham gender tengligi belgilangan. Biroq shunga qaramasdan mehnat bozorida munosib o'rin egallash uchun xotin-qizlarning imkoniyatlari amalda ayrim sohalarda chegaralangan. E'tibor bering, shu kunga qadar gender tafovut ko'rsatkichlari keltirilgan 150 ga yaqin mamlakat ro'yxatiga O'zbekiston biror marta ham kiritilmagan. Gender nazariyasining vujudga kelishida bugungi kunda ijtimoiy madaniy rivojlanishning muqobil nazariyasiga aylangan feminizm hal qiluvchi rol o'ynaydi. XX asrning 70-yillarida Z.Freyd va P.Parsonning g'oyalari bilan sug'orilgan an'anaviy ijtimoiy fandan qoniqmagan feminizm nazariyotchilari o'zlarining G'arb bilimiga nisbatan nazariy e'tirozlarini hamda madaniyat tahliliga oid yangi nazariy-uslubiy yondashuvlarni ifodalay boshladi. Gender – inglizcha “gender” – “zot” so'zidan olingan bo'lib, jins tushunchasini fiziologik voqelik ustqurmasi bo'lgan ijtimoiy qurilma sifatida belgilaydi. Erkaklar va ayollar o'rtasidagi jiddiy bo'lmagan farqlar ularning biologik xususiyatlariga taalluqlidir. Biroq erkaklar va ayollar o'rtasidagi biologik farqlardan tashqari, o'z tabiatiga ko'ra biologik sabablarga asoslanuvchi ko'plab farqlar bor, ya'ni ijtimoiy rollar, faoliyat shakllarining bo'linishi, xatti-harakat va individlarning psixologik tavsiflarida ko'plab farqlar mavjud. Gender – tabiatan belgilanmagan, ijtimoiy hodisalar ato etgan xususiyatlar yig'indisidir. Gender – jinsning madaniy niqobi, bizning o'z ijtimoiy-madaniy tasavvurlarimiz doirasidagi jins haqidagi qarashlarimizdir. Buning ustiga jins, faqat gender demakdir, ya'ni uning ijtimoiylashtirilishi natijasida jinsni tashkil etgan narsadir. Jins insonga tegishli emas, balki inson jinsga oiddir, u esa hokimiyat va tilga ega. Gender ayollar va erkaklarga ta'sir ko'rsatuvchi barcha ijtimoiy jarayonlarda mavjud, tashkil topadi va qayta tiklanadi. Genderning ijtimoiy tashkil topishi nazariyasida uchta asosiy tushuncha farqlanadi: jins, jinsiy mansublik va gender. 1970 yillar boshigacha jins xususida bu anatomik, fiziologik o'zgarmas kattalik (konstanta), individga berilgan maqom, degan aniq tasavvur mavjud bo'lgan. Gender esa feminist tadqiqotchilar tomonidan “psixologik, madaniy va ijtimoiy vositalar bilan erishiladigan maqom” sifatida ko'rib chiqiladi”. Biroq, shaxsning gender identifikatsiyasi kichikligidanoq, 5 yoshlarga kelib (K.Miller esa 18 oylik yosh haqida darak beradi) shakllanishi, keyinchalik esa jamlanadigan tajribada mustahkamlanib borishi gender erishishi mumkin.

bo'lgan maqom ekanligi to'g'risidagi qarashni shubha ostiga oladi. Jins va gender tushunchalarini farqlash borasidagi birinchi urinish 1968 yili Kaliforniya universiteti professori Robert Stoller tomonidan amalga oshirildi. Fandagi yangi kashfiyotlar ularni nazariy jihatdan anglash bilan birga tadqiqotchilarni shunday xulosaga olib keladiki, jins bu – biologik xususiyatlarning birligi bo'lib, individni muayyan biologik jinsga tegishli deb bilish uchun dastlabki asosdir. Biroq faqat rol emas, balki jinsga daxldorlikning o'zi o'zaro aloqalar jarayonida individlarga bog'lab qo'yiladi". Jins va gender tushunchalarini farqlash borasidagi birinchi urinish 1968 yili Kaliforniya universiteti professori Robert Stoller tomonidan amalga oshirildi. Fandagi yangi kashfiyotlar ularni nazariy jihatdan anglash bilan birga tadqiqotchilarni shunday xulosaga olib keladiki, jins bu – biologik xususiyatlarning birligi bo'lib, individni muayyan biologik jinsga tegishli deb bilish uchun dastlabki asosdir. Biroq faqat rol emas, balki jinsga daxldorlikning o'zi o'zaro aloqalar jarayonida individlarga bog'lab qo'yiladi". Taniqli sotsiolog G.G.Sillaste aytadi: "feminologiya ayollarni sotsial-demografik guruh sifatida o'rganish bilan chegaralanib qolmaydi. Bunday yondashuvda, belgilangan avlodlarda jinslarning o'zaro munosabatlari muammolari, tug'ilish va o'limning o'sish sur'atlari, jinsidan qat'iy nazar qancha umr ko'rish masalalari birinchi o'ringa chiqadi. Juda bo'lmaganda bu yerga ayollarning ishchi kuchi sifatidagi, jamiyat ishlab chiqarishidagi ishtiroki tavsiflari qo'shiladi". U ayol kishini chinakam mavjud va aniqlangan, butun va turg'un ijtimoiy birlikka tegishli deb aniqladi. To'g'ri, bu birlik jamiyat qarashlari, boshqa ijtimoiy guruhlar va birliklar, hamda ularning bir-biri bilan aloqalari, stratifikatsiya to'riga aralashib ketgan¹. Gender ko'p aspektli tushuncha hisoblanadi. Shu bois gender bilan bog'liq muammolar ko'pgina sohalarning tekshirish ob'ekti hisoblanadi. Xususan, sotsiologiya, psixologiya, kognitologiya, lingvistika kabi fanlarda gender turli aspektlarda tadqiq etilmoqda. Gender – ijtimoiy qurilma sifatida tilshunoslik fanida ham o'ziga xos o'rin tutadi. Shuning uchun gender eng ko'p o'rganilayotgan soha ham tilshunoslikdir.

2. Lingvistik genderologiya har qanday yangi yo'nalish kabi o'ziga xos qirralarga, ya'ni tushunchalar apparati kategoriyalari aniq shakllanmagan yangi yo'nalishdir. Bu yangi yo'nalish o'ziga xos tadqiqot usullari va metodlarining shakllanish jarayonidadir. Shu bilan birga tilshunoslik ilmiy maydonidagi

olimlar lingvistik tadqiqotlar metodlaridan hamda, sotsiolingvistika, psixolingvistika va boshqa gumanitar fanlar (lingvistika, tarix, adabiyotshunoslik va boshq.) metodlaridan foydalanishyapti.

3. Tilshunoslikda gender masalalarini o'rganishda nutqiy faoliyatning barcha ko'rinishlari: yozma va og'zaki matnlar tadqiqot ob'ekti bo'lib xizmat qilishi mumkin. Dunyo tilshunosligida bu masalalarga bag'ishlangan ishlar anchagina. Til va gender muammosi tadqiqida diskursga alohida ahamiyat berilishiga sabab aynan so'zlashuvda ayollik va erkaklik belgilari bilan shartlangan ko'plab hodisalar, jumladan, nutqning ayol yoki erkaklarga xos xususiyatlari voqelanadi. Shu jihatdan diskursning gender xususiyatlarini ochib berish juda qiziqarli ma'lumotlarni beradi.

4. O'zbek tilida ham dunyodagi barcha tillar kabi, fikr faqat lingvistik yo'l bilangina emas, balki lingvistik bo'lmagan (ekstralingvistik yoki paralingvistik) vositalar – imoishoralar hamda implitsit (bo'laklarga ajralmas) tovushlar yordamida ham ifodalanadi. Nutqni to'ldiruvchi noverbal vositalarda ham genderologik farqlarni kuzatish mumkin. Shuning uchun, ekstralingvistik asoslardan bo'lgan noverbal vositalarni ham gender lingvistikasi nuqtai nazaridan tadqiq qilish zarur. Chunki erkak va ayolning o'ziga xos mimikalari va jestlari bor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.

2.A.Нурмонов, Б.Йўлдошев. Тилшунослик ва табиий фанлар. – Т. “Шарк”,2001.

3.Aktamovich, I. R., & Ziyadillayevich, I. A. (2020). Historical and Theoretical Roots of Establishing a Democratic Law in Uzbekistan. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 6(10), 507-510.

4.Икромов, Р. А., & Хожиев, Р. Б. У. (2020). Воспитание гармонично развитого поколения является приоритетом государственной молодежной политики. Вестник науки и образования, (14-1 (92)).

5.Ikramov, R., & Bekmirzayev, N. (2020). Yurist nutqi madaniyati. Toshkent: Akademnashr.

6.Mirvaliyeva M. OILADAGI SHAXSLARARO MUNOSABATLARDA SHAXS AGRESSIVLIGI MUAMMOSI //“SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM”. – 2022.

7.Nurmonov A. Lingvistik tadqiqot metodologiyasi va metodlari. –T.:

8.“Xotin qizlar va erkaklar teng huquq hamda imkoniyatlari kafolatlari to`g`risida”gi qaror (02.09.2019.).